

CORPUL UMAN SAU ÎNTRE „A FI” ȘI „A AVEA”

Natalia MUNTEANU, Angela SPINEI

Catedra Filosofie și Antropologie

Cet article représente une analyse philosophique sur le problème du corps et sur le rapport entre l’homme et son propre corps. L’homme se perçoit comme son propre corps, dans les paramètres de son existence corporelle et on s’interroge sur le problème: est-il son corps ou il a un corps?

Scopul propus este să analizăm din perspectivă filosofică corpul uman, anume să realizăm o interpretare a „fenomenului corporal” pentru a evidenția influența acestui fapt întru perceperea propriei existențe umane în parametrii corporalului. Printre evidențele care ne constituie existența, una dintre cele mai fundamentale apare *corpul* care ne aparține, *cu care* și *în care* ne naștem, trăim și murim. Această evidență, fără îndoială, face apropierea de corp dificilă, pentru că astfel de co-apartenență a noastră și a corpului nostru – implică apariția unor întrebări metafizice care ne traversează cultura.

Avem un corp sau *suntem* corpul nostru? Această primă problemă formează dificultatea. Dacă admitem că aceste întrebări ne mobilizează corpul – coruptibilitatea sa –, acesta nu este deja corpul nostru care își pune aceste întrebări [1, p.32]. Este vorba despre umanitatea noastră, în acest caz, care nu se poate identifica doar cu un corp. Zicem astfel că interogația metafizică se produce întâi de toate în gândire, iar corpul este o condiție necesară de posibilitate, dar o condiție suficientă?

În acest sens, articularea problemei corpului după axele de *a fi* și de *a avea* apare deja puțin forțată, smuncită între un corp pozitiv, dar opac, pe care-l posedăm ca pe un instrument mai mult sau mai puțin adaptat necesităților existențiale, și un corp insesizabil, „cvasitransparent”, care este mai degrabă un instrument perfect, amenințat de iluzia unei transparențe și de infirmitățile sau suferințele sale. Această divizare a problemei în *a avea* și în *a fi un corp* lasă să se vadă esențialul: experiența corpului se mișcă între acești doi poli [2, p.34].

Doar corpul îl putem cunoaște printr-un proces dinamic, dinăuntru, și doar datorită acestei cunoașteri obținem posibilitatea de a-l interpreta ca formă, ca limită spațială a lucrurilor. La momentul întâlnirii cu ceva de din afară, el întâlnește o forță contrară care-l face să-și întărească propria sa poziție/existență în spațiu (spațialitate).

În interiorul senzației „corpul meu”, se include un principiu universal de formare a fenomenului subiectivității, realitatea căruia se depistează doar în punctul de opunere, de contrapunere cu ceva de din afară, adică un altul.

Corpul, totalmente supus subiectului, este conștientizat doar la nivelul limitelor sale, care separă lumea de subiect, adică anume prin limitele sale, care sunt limitele lumii – deoarece realitatea exterioară poate fi depistată doar prin interacțiunea cu mine, o interacțiune cu corpul meu, iar acele schimbări care se produc în interior sunt interpretate de subiect ca fapte ale lumii externe.

Conștientizarea propriei existențe – adică existența corpului ca un obiect al conștiinței, corpul o primește doar în cazul în care demonstrează fermitate și ne-transparență, adică o ne-adequare în prognozarea și conducerea acțiunilor. Atunci când acționăm, în condiții obișnuite, niciodată nu suntem preocupați de maniera în care trebuie să conducem acțiunile, să ne controlăm mișcările corpului, de exemplu – în timp ce vreau să iau ceva dintr-un loc sau să mă deplasez undeva, nu voi lua în considerare faptul că între forțarea mea volitivă și acțiunea necesară de exercitat această acțiune, se află un intermediar obiectiv – mecanismul corpului/corporal. Dacă corpul „nu mă ascultă”, sau dacă în procesul de înfăptuire a unei acțiuni apar anumite greutăți, doar atunci pot depista existența acestui mediator, perceperea propriului corp. Anume acest „neajuns” mereu caracteristic corpului și imperfecțiunea mecanismului său creează o stabilitate „fenomenului corporal”.

Corpul ca oricare mecanism fizic se supune unor legi obiective și unor limite: nu pot ridica o greutate infinită, nu mă pot mișca cu o viteză infinit de mare sau infinit de mică, corpul nu este extrem de abil în realizarea tuturor dorințelor mele, este slab, obosește etc. „Transparența” lui de la început nu este totală, iar drept forme naturale ale manifestărilor sale servesc funcțiile sale fiziologice. Nu putem controla foamea, setea, nu întotdeauna putem regla funcțiile naturale de eliminare, manifestările vegetative, stările emoționale, nevoile fiziologice și instinctul sexual. În sfârșit, corpul este supus distrucțiunii din exterior, din mediul înconjurător, nu pentru subiect, ci pentru corpul acestuia există legile fizicii (focul, frigul etc.) corpul este, în primul rând, organism.

Corpul îmi aparține în pofida la orice mecanicitate, deoarece eu sunt în stare să-l conduc, el este câtuși de puțin supus dorințelor mele, de aceea eu pot să-mi permit să-l consider *al meu*” [3, p.123]. Există o contradicție internă în însăși existența corpului, limbajul ne garantează această contradicție „corpul meu”, care și subliniază concomitent apartenența/neapartenența lui.

Corpul nu este în totalitate un „eu”, pentru ce ar mai fi nevoie să-l evidențiez, în timp ce-mi aparține, dar care totodată în totalitatea sa îmi este *străin* (altcineva decât tine, altul tău).

O mare parte din limite se suprapun corpului, sunt învățate de către subiect la fel ca și schemele percepti-ve și jocurile de limbaj, astfel „dizolvând” construcția rigidă organism-obiect, lăsând doar partea reductivă, „partea transformată” pe care subiectul și o numește „corpul meu” [4, p.89].

Învățându-și propriul corp, copilul paralel își construiește propriul său Eu, observând că el este autorul propriilor sale mișcări corporale, alăturându-și sieși, ca subiect care suferă foame, sete, frică, sentimentul de subiect-autor. Între 6 și 18 luni copilul este capabil să se recunoască în oglindă ca subiect. Până atunci lumea este pentru el ceva care îl include indistinct și care se fragmentează. Copilul se poate anticipa ca o ființă vorbitoare, care poate spune „eu”, care este identică cu cea care se uită în oglindă.

Pe măsura însușirii corpului în ontogeneză, el devine mai „transparent”, dizolvându-se în subiect, manifestându-se doar în cazuri speciale „de neascultare” (atunci când copilul învață mișcări noi, necoordonarea mișcărilor în starea de ebrietate, „amorțirea” etc.). Toate acțiunile, mișcările se automatizează, existența lor nu este o prioritate, ele pur și simplu „dispar”, aceasta nu se poate manifesta doar în sensul apariției unui fenomen nou, dar și în cazul „dispariției” unuia, de exemplu: senzația pe care o avem după ce ne-a fost extras un dinte din gură.

Corpul, mai degrabă consistența acestuia, și a lumii, care are o natură *tare*, compusă din obiecte incomode, este cunoscut de către copil până la momentul în care ele dispar (adică, ca obiecte de cunoscut, percepti-ve) pentru el ca atare. La fel cum învață a vorbi, neavând nici o idee de lingvistică, el învață legile corpului me-canism și legile fizice ale lumii (legea inerției în procesul ciocnirii cu un obiect, legea gravitației prin practica căderii). La fel, ca și în cazul jocurilor de limbaj, aceste legi nu sunt reflexive, dar existența lor putem mereu s-o depistăm, creând o situație experimentală specială.

În ceea ce privește condițiile de cunoaștere a „corpului intern”, putem evidenția o posibilitate mai mică de obiectivare și o mai mică doză de manifestare a situațiilor-întâmplare. Probabil, doar în cazul senzațiilor de boală apărute la aparatul digestiv sau ale aparatului respirator și cardiac (ritmul bătăilor inimii), pentru omul sănătos însă „corpul intern” practic nu există, el nu știe cum lucrează și cum sunt amplasate organele sale interne.

Situația se schimbă automat în cazul bolilor somatice. Printr-un proces patologic sunt încălcate procesele normale de funcționare corporală, acestea se „manifestă” obiectivându-se în limitele corpului, obținând ca-lități senzoriale. Situația diagnosticării, spre exemplu, este extrem de dificilă din cauza că pacientul recurge la utilizarea unui limbaj stereotipizat privind reacția de apreciere a simptomului, de aceea în copilărie mai toate senzațiile de durere sunt generalizate cu „mă doare burta”. Acest fenomen are o explicație teoretică foarte concretă: aparatul digestiv este una dintre primele zone care sunt cunoscute la nivelul percepției senzo-riale de către copil (întâietatea senzațiilor de foame, sete, învățarea sistematică a corectitudinii eliminării fe-calelor, atenția mare care se acordă hranei sănătoase a copilului).

Apariția unor piedici în interiorul propriului organism creează o configurație specifică, o topologie a „cor-pului intern”, scufundat în interiorul corpului anatomic al omului. Dacă o proteză poate scoate această limită *dincolo*, atunci în cazul unei boli somatice din corpul universal care coincide cu întinderea „corpului extern”, se creează senzația unui obiect propriu.

Corpul meu nu este niciodată perfect reductibil la reprezentarea pe care eu mi-o construiesc despre corpul meu, pe care o am despre mine. Raportul dintre Eu/Celălalt nu este înțeles ca distanța care separă două obiecte sau două ființe, dar ca diferență care fondează intrinsec noțiunea de *aceeași*, care nu poate fi gândită fără aceste două. Celălalt este, dacă o vrem, aproapele meu, similarul meu. Celălalt este cel care îmi scapă în această proximitate, este purtătorul insensibil al unei alterități radicale care apare în toate raporturile de iden-titate și care le fondează [5, p.45].

Corpul *Celuialt* este un obiect cultural, unde el nu este un fragment al lumii, ci ceva ce ne introduce în lume, el este purtătorul de text, de comportamente, de sens. Celălalt (l’*autre*) este obiectul unei nevoi reducti-bile la elementele logice care se organizează în interiorul cunoașterii mele: el este constant redus la cunoaște-rea mea. Altul (l’*Autre*), dimpotrivă, este cel care în activitățile sale reductive rămâne „în afara” câmpului cunoașterii și nu este niciodată perceput, necunoscut de-a lungul cunoașterii, ireductibil la cunoașterea mea, care la limită devine semnificant. Această diferență vine din cele două perspective asupra pronumelui de-

monstrativ „celălalt” și a pronumelui nehotărât „altul” – este vorba despre distanța de la altul la celălalt măsurată gramatical prin distanța de la alteritatea neutră – orice altul decât tine, la „altul tău”, alteritatea cu care poți comunica, care îți reîntregește ființa [6, p.44].

Acest semnificant „limită” nu corespunde nici unui semnificat din câmpul cunoașterii. El semnifică în mine, nimic din ceea ce este al meu, este Altul meu. Celălalt (oricine altcineva decât tine) se prezintă conștiinței ca un altul decât sine, dar totodată un alt eu (*alter ego*). „Altul tău” – cel care este implicat în definirea ființei tale.

Contactul corporal este suportul întâlnirii. Omul are nevoie de a-l atinge pe celălalt pentru a crede în existența celui alt. Această credință în Celălalt îl eliberează pentru un timp mai mult sau mai puțin de necesitatea de „a lua” pe celălalt [7, p.30]. Toate creaturile pe care eu le ating – aproapele meu – devin progresiv obiecte ale dorinței mele, semn al unei existențe recunoscute și de neatins, diferite.

În Celălalt (mișcarea care discernă într-o existență inalienabilă de celălalt) marca inalienabilă a propriei existențe se urmărește de-a lungul dezvoltării sale: el poartă firul conductor în sine. El îl conduce până la sfârșit, până la moarte. Contactul cu lumea nu se derulează decât în prezența *prezenței*. Ca și dorința, care este act, renunțarea transmite prezența celui alt ca Celălalt/Altul. Omul este în corpul său, cuvânt ce se reflectează și care reflectează asupra cuvântului celui alt. El este semnificantul unui cuvânt care există înaintea lui și se prelungește, continuă după el, iar corpul său este ancora sa în lume. Omul este răspunsul la întrebarea pe care o pune orice cuvânt, iar cuvântul nu întreabă decât un singur lucru: a fi transmis. Existența omului este un cuvânt transmis. Omul nu mai este cel care răspunde la întrebarea unui cuvânt pe care nu-l are, dar el este ecoul acelei întrebări care lui i se adresează. Edificându-și propriul său corp, omul răspunde de ce ceea ce el este, dorința de Celălalt. Omul, închis în corpul său, este animat de dorința de a fi totul, de a fi el însuși originea sa și sfârșitul său, de a exista [8, p.56].

În limbajul fenomenologic, atunci când ne referim la corp, este clar că ne referim la vectorul esențial reînțors la „a-fi-în-lume”, adică la corpul care nu poate fi redus la un simplu agregat de funcții și mecanisme. Corpul fenomenologic este în faptul de a afirma că corpul este deja mai mult decât corp, el este ambiguitatea unei intenționalități mereu carnale și o corporeitate deja intențională. Corpul se prezintă ca o emblemă ireductibilă la sine însuși, ca fiind mereu „din exces” în raport cu sine.

Pentru Husserl, corpul este expresia vie a subiectivității fenomenologice manifestată individual prin „unitatea experienței”, prin materialitatea sa. Corpul este mediatorul lumii palpabile, al lumii materiale în conștiință, el devine prin disponibilitățile sale perceptuale un mijloc de actualizare a conștiinței în prezent [9, p.60].

După M. Merleau-Ponty, corpul este cel care permite interrelaționarea dintre lume și eu, dintre dimensiunea materială și cea subiectivă. Merleau-Ponty anulează complet separația dintre subiect și obiect, dintre corp și identitatea de sine produsă de discursul lui Descartes, afirmând cu certitudine „eu sunt corpul meu”. Percepțiile au un rol „unificator”, în acest caz, permițând asamblarea părților subiectului într-un întreg [10, p.157]. Corpul își pierde consistența prin ruperea sa între manifestările tactilului și abstracția vizualului. În acest sens, lumea întregă este un Subiect, compus din corelarea tuturor celorlalți subiecți separați.

Ceea ce am încercat să demonstrăm este faptul că a fi om presupune a deveni un corp diferențiat, unul printre ceilalți în spațiu și timp. Aceasta în măsura în care ele se articulează cu ceilalți, devenind o unitate paradoxală a unei diferențe. A fi om – a avea un nume propriu ireductibil la numele comun al lucrurilor. În consecință, prin medierea corpului său, a sensurilor acestuia, omul se ridică la statutul de subiect: el accede la reprezentarea lumii în același timp cu lumea reprezentării. El devine subiect, care n-ar fi avatarurile schimbărilor din parcursul pe care-l are și îl conduce. El poate zice „Eu sunt corpul meu”.

Referințe:

1. Marc Richir. *Le corps. Essai sur l'intériorité*. - Paris: Hatier, 1993.
2. Ibidem.
3. Pop Doru. *Ochiul și corpul*. - Cluj-Napoca: Dacia, 2005.
4. Ibidem.
5. Baudrillard Jean, Guillaume Marc. *Figuri ale alterității*. - Pitești: Paralela 45, 2002.
6. Codoban Aurel. *Amurgul iubirii*. - Cluj-Napoca: Ideea Panoptikon, 2003.
7. Vasse Denis. *Le temps du désir. Essais sur le corps et la parole*. - Paris: Editions du Seuil, 1997, serie-Points.
8. Ibidem.
9. Husserl Edmund. *Meditații carteziene. O introducere în fenomenologie*. - București: Humanitas, 1994.
10. Merleau-Ponty Maurice. *Phénoménologie de la perception*. - Paris: Gallimard, 1945.

Prezentat la 15.05.2007